

Het Pensioenfonds, Algemeen Burgerlijk

Constant wijntjes, samenzijntjes,
Rookgordijntjes, nooit omhoog,
Plannen smedend, aanbestedend,
Handig met de elleboog:
Broeders zijt gij, dus gedijt gij,
Kwaliteitsvrij, in het slijk.
Geen gezanik, denkend aan 'ik',
Eigenbaat maakt vindingrijk.
Luie stinkers, nooit uitblinkers
Bij de pinken, roets-roets-roets,
Om serviel en zwaar te knielen
Voor de God Onroerend Goeds.
Smeergeld, reizen, vette spijzen,
Sekspaleizen, vaste prik
Dezer werreld die carrièrelt,
Maar die thuishoort in de lik.

Gerrit Komrij
De Bezige Bij

Inhoud

Voorwoord	9
Inleiding	11
1. Overzicht	17
2. De ABP-regeling	31
3. De privatisering van ABP en de jaren tot 2003	37
4. Het cruciale jaar 2003	57
5. De gevolgen van 2003	77
6. Het jaar van de waarheid 2008, en daarna	103
7. Balletje-balletje	121
8. Reformatie en contrareformatie	141
9. Van poëzie tot profetie?	173
Bijlagen	183
Na- en dankwoord	193
Afkortingen, begrippen	195
Noten	197
Namenregister	215
Overzicht van figuren, grafieken en tabellen	217

Voorwoord

Voor u ligt het boekje *Wanbeleid, Algemeen Burgerlijk* van Martin Pikaart. Het gaat over het beleid van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP), waarbij ambtenaren en andere werknemers in de collectieve sector in Nederland zijn aangesloten. Het is het op twee na grootste pensioenfonds in de wereld.

Martin Pikaart is een van de weinige echte pensioen-deskundigen in dit land. In dit boek analyseert hij hoe het ABP sinds begin jaren 2000 het spoor bijster raakt. Voor die tijd kan het beleid als prudent worden aangemerkt. Het gaat mis, omdat het ABP zijn beleggingsbeleid wezenlijk verandert.

Dat beleid wordt gebaseerd op een rentevisie. Concreter: op de verwachting dat de rente zal stijgen. Het beleggingsbeleid gaat voorsorteren op rentestijging. Als die zich voor doet, maakt het ABP extra rendement. Het ABP veronderstelt dat daarmee hogere pensioenen kunnen worden behaald.

Het tegendeel van wat het ABP verwacht, gebeurt. De rente daalt in plaats van te stijgen. De dekkingsgraad van het ABP keldert. Maar dat leidt niet tot een aanpassing van de rentevisie. Die blijft altijd dat de rente wel moet gaan stijgen.

De gelden op basis van een rentevisie beleggen is principieel fout, als een pensioenfonds pensioenen met een zeer hoge mate van zekerheid wil verschaffen en men geen extra buffers wil scheppen voor het hogere risico dat men loopt. Dat is het geval bij het ABP.

Omdat de werkelijke rente zich maar niet aanpast aan de stellig verwachte ontwikkeling, gaat het ABP lobbyen voor een hogere rekenrente.

Maar de te hanteren rekenrente volgt direct uit de mate van zekerheid die in het pensioencontract wordt geboden. Niet uit het te verwachten rendement. Vragen om een hogere rekenrente dan past bij de zekerheidsmaatstaf voor de ABP-pensioenen, is ongepast.

De feitelijke renteontwikkeling blijkt zoals gezegd tegengesteld aan de verwachte. Voortdurend. Waarom leidt dit niet tot aanpassing van de visie? Pikaart betoogt en documenteert dat het ABP 'checks and balances' ontbeert. Het is een gesloten bolwerk dat interne kritiek smoort.

Martin Pikaart onderbouwt zijn kritiek. Zijn stijl is analytisch en scherp, maar ook ironisch, sarcastisch en op sommige plaatsen cynisch.

De kritiek op het ABP in dit boek is niet mals. Pikaart spreekt van wanbeleid. Hij citeert anderen met soortgelijke opvattingen. Gelet op de grote bedragen en belangen van miljoenen mensen om wie het gaat, verdient dit boek het om gelezen en intensief besproken te worden.

Ik hoop dat u en vele anderen dat gaan doen!

Lex Hoogduin

Hoogleraar Complexiteit en Onzekerheid, Rijksuniversiteit Groningen

Inleiding

Dit boek gaat over ABP, voluit het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds. Met een beheerd vermogen van € 373 miljard het grootste pensioenfonds van Nederland, het op twee na het grootste ter wereld en de crème de la crème van de Nederlandse financiële sector. Ruim 1 miljoen werknemers uit de sectoren overheid en onderwijs zijn verplicht aangesloten bij ABP. Het ABP heeft het pensioen van bijna 3 miljoen mensen onder beheer als ook gepensioneerden en voormalige ABP-deelnemers worden meegerekend.

Ik zal in dit boek aantonen dat ABP sinds 2003 wanbeleid voert op een groot aantal punten. De belangrijkste punten zijn:

1. Geen consistentie tussen de (indexatie)ambitie, de financiering ervan en de realisatie.
2. Een beleggingsbeleid dat is gebaseerd op speculeren op een rentestijging.
3. Een beleggingsbeleid dat uitgaat van vrijwel uitsluitend optimistische scenario's en vrijwel geheel gespeend is van risicobeheersing.
4. Een beleggingsbeleid dat nauwelijks rekening houdt met de verplichtingen, maar dat gedomineerd wordt door fixatie op rendementen.
5. Een algemeen beleid dat wordt gedomineerd door lobby voor het gebruik van een (door deskundigen als frauduleus betitelde) hogere rekenrente.
6. Geen evenwichtige belangenbehartiging over de generaties.
7. Continue misleiding van de deelnemers over het gevoerde beleid.
8. Een bestuursmodel dat erop is gericht tegenspraak buiten te sluiten.

De argumentatie¹ voor deze stelling ziet er op hoofdlijnen als volgt uit:

1. ABP heeft de ambitie om jaarlijks de pensioenen te verhogen, en wel met de algemene loonstijging in de overheidssector; tot en met 2007 is dat ook gebeurd en daarna vrijwel niet meer.² ABP houdt bij de samenstelling van de premie daarentegen niet of nauwelijks rekening met de geambieerde indexatie.
2. ABP meldt zelf sinds 2003 in de jaarverslagen dat het verwacht dat de rente snel weer gaat stijgen; scenario's met een stijging van de rente noemt ABP prudent.
3. ABP kiest op grond van deze rentevisie ervoor om nauwelijks rekening te houden met een rentedaling. ABP weet dat een rentedaling waarschijnlijk tot gevolg heeft dat de pensioenen niet kunnen worden geïndexeerd, en zelfs het risico lopen te worden gekort.
4. ABP vergelijkt zichzelf steeds met beursfondsen, de eigen rendementen met die van de universele benchmark MSCI en legt in het algemeen sterk de nadruk op rendementen. De hoge risico's die het hiervoor moet lopen, stroken absoluut niet met het onvoorwaardelijke karakter van de uitkeringen.
5. Jarenlange speculatie op een rentestijging terwijl de rente al twintig jaar daalt en die alleen nog maar cosmetisch is weg te poetsen door de boekhoudregels aan te passen. ABP geeft dit nota bene zelf toe.
6. Het premie- en indexatiebeleid leidt ertoe dat er grote verschillen ontstaan tussen oudere en jongere generaties, waarbij de jongeren de rekening gepresenteerd krijgen.
7. ABP bedient zich steevast van verbloemende communicatie die ook de Pensioenfederatie – de lobbyclub van alle pensioenfondsen – gebruikt. Deze wijze van

communiceren is door de Reclame Code Commissie veroordeeld als misleidend en oneerlijk.

8. ABP hangt een bestuursmodel aan dat al sinds jaar en dag door de eigen mensen bekritiseerd wordt op grond van een probleem van dubbele petten. De interne verantwoording wordt afgelegd aan mensen die voor het overgrote deel zijn benoemd door de vakbonden die zelf in het bestuur zitten. Kritische mensen lijken eenvoudigweg te worden verwijderd uit het verantwoordingsorgaan, onder verwijzing naar hun kritische opstelling. ABP geeft zelf toe dat het geprobeerd heeft de (sinds 2014 wettelijke verplichte) openstelling van dit verantwoordingsorgaan te torpederen.

Er zijn nog talloze andere punten aan te voeren waar ABP een scheve schaats rijdt, maar bovenstaande punten volstaan om een beeld te krijgen van de reikwijdte. Deze aanklacht is vrijwel geheel gebaseerd op openbare bronnen, zoals de ABP jaarverslagen, uitspraken van deskundigen en openbare rapporten, en slechts voor een gering deel op interviews die ik met enkele betrokkenen heb gehouden.

De macht van ABP

ABP is door zijn omvang van grote invloed op het handelen van de wetgever, of in de woorden van ABP zelf: 'ABP is normatief voor wet- en regelgeving.'³ Als voorbeeld moge dienen een recente publicatie van het Centraal Planbureau (CPB) over generatie-effecten van nieuwe toezichtregels: 'De economische scenarioset is afkomstig van pensioen-uitvoerder APG (de uitvoeringsorganisatie van ABP)'.⁴ In de woorden van ABP-bestuurder Xander den Uyl: 'Ik durf

overigens te zeggen dat ABP indirect bij alles betrokken is in de wereld'.⁵

De invloed strekt zich ook uit tot een groot aantal andere pensioenfondsen, met name de grote bedrijfstakpensioenfondsen, waar net als bij ABP vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersorganisaties het voor het zeggen hebben. Het ABP dient voor deze fondsen als voorbeeld en het beleggings- en risicobeleid wordt in grote mate nagevolgd. Dat is een veilige weg, want gaat het bij ABP verkeerd, dan kunnen de andere fondsen altijd verwijzen naar deze reus van wie men toch mocht verwachten dat hij zijn zaken wel voor elkaar zou hebben.

Hoewel alle betrokkenen in de pensioensector continu in de gaten houden wat ABP doet, zijn er aanvankelijk weinigen die kritiek durven te leveren. Zo schrijft *FEM Business* in een artikel over ABP, getiteld 'Zonnekoningen bij ABP': 'Allen wilden ze alleen op basis van anonimiteit meewerken, want door zijn omvang is de macht van het ABP zeer groot.'⁶ Critici richten zich daarom vaak op het beleid en in het bijzonder de 'rentevisie' of op het lobbywerk, zonder ABP te noemen. Voor iedereen werkzaam in de sector, is duidelijk wie wordt bedoeld.

Ook heeft ABP voor zichzelf een aanvullende taakstelling toebedacht: 'Pensioenfondsen hebben inmiddels ook tot taak om, soms zwaaiend met de karwats, booswichten tot staan te brengen voordat ze onherstelbaar kwaad aanrichten. Het gaat om kortetermijndenkers, jagers op andermans goud, geldontwaarders, maar nog het meest om onwetenden.'⁷ Ondanks deze overduidelijke machtspositie 'spreken veel mensen die bij ABP werken eerder bescheiden over hun taak', hoewel ABP 'tot de rand toe gevuld is met impulsen en denkracht'. ABP beschouwt zichzelf dan ook als 'cijferparadijs'.⁸

De structuur van dit boek

De eerste drie hoofdstukken vormen de opmaat. Het eerste hoofdstuk schetst een algemeen beeld en een summier historische van ABP en van diens kerntaak. In het tweede hoofdstuk zien we hoe de ABP-regeling eruit ziet, hoe ABP deze financiert en wat de consequenties daarvan zijn. Ook worden hier voorzichtig enkele van de lastigere elementen gepresenteerd, die verderop in het verhaal steeds weer terugkomen. Het blijkt dat het karakter van de ouderdomspensioenregeling anno 2015 niet wezenlijk is veranderd sinds de tijd dat ABP nog een overheidsinstelling was, met een onvoorwaardelijk geïndexeerd eindloon. Kortom, het pensioenfonds is zijn deelnemers altijd een vol, met de inflatie opgehoogd pensioen in het vooruitzicht blijven stellen. Met het beleid dat ABP sinds 2003 voert, kan dit vooruitzicht echter onmogelijk worden waargemaakt.

Het derde hoofdstuk schetst de privatisering en de talloze waarschuwingen die ABP meekrijgt om toekomstige gevaren het hoofd te kunnen bieden.

Wrang wordt het vanaf het vierde hoofdstuk, dat het cruciale jaar 2003 onder de loep neemt. We zien dat ABP sinds 2003 een visie aanhangt, die eruit bestaat dat de rente weer gaat stijgen. ABP stapt over op een andere waarderingmethode, laat de indexatie buiten de dekkingsgraad, stapt af van eindloon en gaat de indexatie financieren uit overrendementen.

We zullen in hoofdstuk vijf zien dat ABP de ene waarschuwing na de andere krijgt, van collega-pensioenfonds, van oud-medewerkers, van de toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB), van de opeenvolgende ministers van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), van deskundigen, van buitenlandse pensioenfonds, van de eigen

Audit Commissie, ja, eigenlijk van iedereen. ABP slaat al deze waarschuwingen in de wind en blijft stug vasthouden aan de eigen rentevisie die alleen maar van optimistische toekomstscenario's uitgaat. Terwijl andere pensioenfondsen het verantwoord vinden om te veronderstellen dat de rente niet alleen gaat dalen, maar misschien zelfs heel erg gaat dalen, noemt ABP scenario's met een 'geringe' rentestijging doodleuk prudent. ABP bekommert zich gaandeweg minder en minder om de verplichtingen – toch de eigen bestaansgrond – en focust meer en meer op de verwachte rendementen.

Het zesde hoofdstuk gaat over het jaar 2008, waarin de gevolgen van de besluiten uit 2003 in één klap in volle omvang zichtbaar worden. Hoofdstuk zeven beschrijft de machtige lobby die ABP inzet als blijkt dat er geen andere oplossing meer is dan de zaken boekhoudkundig mooier voor te stellen dan ze zijn – kennelijke in een poging de problemen te verdoezelen. Analooq aan deze lobby naar de politiek toe communiceert ABP aan de deelnemers dat alles te wijten is aan externe factoren, waar het zelf niets aan kan doen. Niet alleen verklaren talloze deskundigen dat dit onzin is, maar ook zijn er legio pensioenfondsen die wel een ander beleid hebben gevoerd en die er veel beter voor staan. Deze fondsen geven aan dat het verschil is gelegen in hun risicobeheersing.

Hoofdstuk acht behandelt de pleidooien voor en tegen de lobby voor soepeler regels. In hoofdstuk negen worden de conclusies getrokken en wordt ingegaan op mogelijke oplossingen. Een deel van de oplossing is in elk geval dat het huidige ABP-bestuur zijn verantwoordelijkheid voor het falend beleid moet nemen en moet opstappen.